

*Лещенко О. В.,
аспірант кафедри
адміністративного та фінансового права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПОНЯТТЯ ГРОШЕЙ

Гроші як продукт соціального розвитку суспільства та державної надбудови завжди були та будуть предметом постійних наукових дискусій. Характерні ознаки, функції та сутність грошей досліджуються та висвітлюються на достатньому рівні багатьма науковцями, як правознавцями, так і економістами. У сучасному законодавстві України також є ряд законодавчих актів, що містять спроби визначення, закріплення найсуттєвіших ознак, форм, правового режиму грошей.

Проблемам визначення поняття та ознак грошей займалися як економісти, так і юристи: С. Л. Брю, К. Р. Макконнелл, Е. Дж. Долан, Дж. Кейнс, К. Маркс, Р. Барр, П. Берже, Л. Харрис, Н. Г. Менк'ю, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Міль, Є. Ф. Борисов, М. П. Березіна, Л. М. Красавіна, М. І. Савлук, П. О. Нікіфоров, Л. К. Воронова, Т. А. Латковська, Л. К. Царьова, Ф. Т. Діланян, О. А. Лукашев, Є. О. Алісов, А. Ю. Грібов, Г. Ф. Шершеневич, І. А. Трахтенберг, Л. А. Лунц та інші.

Велика кількість розробок щодо поняття грошей свідчить про особливу складність та різноманітність поглядів на вказане явище суспільного життя. Так, на думку правознавця Російської імперії І. А. Трахтенберга, під паперовими грошима у найбільш типовому їх вигляді варто розуміти борговий знак уряду, що випускається зазвичай для придбання засобів, не розмінний, що забезпечений примусовим курсом та слугує законним платіжним засобом і є

цінним не за своїм матеріальним змістом, а як право [1, с. 612]. Інший російський учений фінансового права Ф. Т. Діланян зазначав, що «... сучасні гроші – це випущені центральним державним органом (іншою уповноваженою установою) папери, що мають назву банкноти, а також монети, якими “іменем держави” названо міру вартості товарів, загальний еквівалент, міру платежу та засіб накопичення на території даної держави, і які визнаються як такі населенням країни та світовим товариством» [2, с. 44]. Відомий український учений-фінансист Л. К. Царьова визначає гроші як особливий товар, що відрізняється від інших товарів своєю специфікою, виступаючи як загальний універсальний товар – товар товарів завдяки своїй здатності обмінюватися на будь-який інший товар [3, с. 124].

У науковій літературі відсутній єдиний погляд на поняття та ознаки грошей. В основному, при розкритті дифінієндума «гроші», вчені як дефінієнс вживали такі терміни: «особливий товар», «особливі речі або предмети», «умовні одиниці», «борговий знак», і навіть «випущені державою папери». Інші вчені визначень як таких не давали, а сутність вказаного терміна розглядали через призму опису виконуваних грошима функцій в економіці держави. Інші суттєві ознаки вказаного поняття кожний учений визначав виходячи з тих суспільних відносин, які склалися у процесі правового регулювання вказаного явища.

Спробуємо проаналізувати та синтезувати основні теоретичні та законодавчі визначення грошей з метою виділення суттєвих ознак поняття.

Чи є гроші річчю? Як бачимо вказане питання належить до філософського питання про співвідношення форми та змісту. На нашу думку, з погляду права визначати гроші як товар і, як наслідок, застосувати речово-правовий режим до вказаного поняття буде не зовсім правильно. Сучасна трансформація грошей, у тому числі готівкових, зводиться до того, що вартість (як основа кількісного співвідношення при еквівалентному обміні) грошей майже дорівнює нулю. Доки гроші мали речову складову, тобто мали золотий, срібний вміст або хоча б паперовий вміст (будь-яку власну вартість), до тих пір і мали власну цінність. Визначення грошей як речей (предметів матеріального світу) на сьогодні суперечить сучасним формам грошей (наприклад, електронні або безготівкові форми грошей, які існують

у формі записів на рахунках). Указані форми грошей, як предмети матеріального світу, не можна фізично відчутти, що унеможлиблює їх матеріальність. У зв'язку з цим закріплення в національному законодавстві ознаки грошей як речей, на наш погляд, ускладнює їх правове регулювання.

Гроші як зобов'язання. З погляду історичного аналізу становлення грошей держава, державний банк, уряд, імператор, цар тощо завжди здійснювали, по-перше, чеканку грошей і, по-друге, встановлювали правові охоронні норми для тих, хто відмовляється приймати випущені грошові знаки або здійснює їх підробку. При цьому паперові гроші виникають саме як випущене у формі певного цінного папера (кредитний білет, державна асигнація тощо) зобов'язання уряду, згідно з яким пред'явнику цінного папера надавалася вказана у папері певна вага дорогоцінного металу. Якщо визначати гроші через правовідносини, то логічно виникає питання про те, хто буде суб'єктом (стороною) у правовідносинах та який обов'язок зобов'язана вчинити ця сторона? Що буде об'єктом вказаних правовідносин та який зміст (які суб'єктивні права та юридичні обов'язки мають суб'єкти) правовідносин? На наш погляд, якщо визначати сторону грошових правовідносин, то нею завжди буде емітент грошей, тобто особа, що здійснює випуск грошей (від фр. «*émission*» – випуск). Емітент може бути не лише держава, державний банк, уряд, але і комерційні банки, а тому визнання держави єдиним емітентом грошей не відповідає сучасним тенденціям грошового обігу. Крім того, указаним правовідносинам властива ознака абсолютності. Юридичний зміст правовідносин оформлений через суб'єктивне право суб'єкта (емітента) на випуск грошей, що кореспондується з юридичним обов'язком інших суб'єктів приймати гроші як законний платіжний засіб. Якщо визначати об'єкт зазначених правовідносин, то ним можна визнати випущені емітентом одиниці виміру вартості, які держава визнає та за допомогою права регулює як засіб платежу при розподілі та перерозподілі суспільного блага. Також вказані правовідносини є динамічними, оскільки опосередковують постійне переміщення одиниць вартості загального еквівалента між суб'єктами права.

Таким чином, можна виділити такі загальноправові ознаки грошей: 1) сучасні форми грошей є нематеріальними, їх не можна ні відчутти, ні фізично володіти ними. Визначення грошей як речей суперечить сучасним формам грошей; 2) гроші є одиницями виміру

вартості (суспільно визнаний еквівалент цінності об'єкта оцінки, виражений у грошовій формі) товарів та послуг на певній території. Виміром є співвідношення вимірюваного значення з певною загальною одиницею, що визнається державою; 3) емітентом сучасних грошей може бути не лише держава чи державні органи, а й комерційні банки; 4) правовою ознакою грошей є їх визнання з боку держави та правове регулювання державою процесів обігу грошей; 4) гроші є безумовним та абсолютним зобов'язанням емітента грошей.

Таким чином, у загальноправовому значенні під грошима варто розуміти емітовані одиниці виміру вартості, які визнаються, регулюються державою як засіб платежу та приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами, і є абсолютним та безумовним зобов'язанням емітента, незалежно від форми вираження цього зобов'язання.

Список використаної літератури

1. Трахтенберг И. А. Бумажные деньги. Очерки теории денег и денежного обращения / Трахтенберг И. А. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 783 с.
2. Диланян Ф. Т. Основы финансово-правового регулирования денежного обращения в Российской Федерации: дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.14 / Диланян Ф. Т. – М., 2003. – 213 с.
3. Царьова Л. К. Банківське право: [навчально-методичний посібник] / Царьова Л. К. – Одеса: Поліграф, 2006. – 180 с.